

Грищенко І. В.,

викл. кафедри гуманітарних і фундаментальних дисциплін, Вінницький навчально-науковий інститут економіки Тернопільського національного економічного університету, м. Вінниця

Білецька Н. В.,

к.е.н., доц., завідувач кафедри фінансів, оподаткування і підприємництва Вінницького інституту конструювання одягу і підприємництва, м. Вінниця

Клівіденко Л. М.,

к.е.н., доц. кафедри фінансів і кредиту, Вінницький навчально-науковий інститут економіки Тернопільського національного економічного університету, м. Вінниця

Циганчук В. А.,

викл., Вінницький коледж економіки та підприємництва Тернопільського національного економічного університету, м. Вінниця

ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНИХ КЛАСТЕРНИХ ПРОЕКТІВ

***Анотація.** У статті розглянуто принципи реалізації інноваційної діяльності підприємствами з метою досягнення і закріплення ними стійких конкурентних позицій не тільки на рівні регіону, але і на міжнародному рівні. Наведена актуальність діяльності органів влади на регіональному рівні, що спрямована на активізацію інноваційної діяльності й підтримку її реалізації окремими підприємствами. Дана діяльність має бути спрямована на створення сітьових форм організації підприємницької діяльності, якими є регіональні інноваційні кластери. Наведені основні проблеми у процесі реалізації ефективної кластерної політики. Виділені основні характеристики кластера: географічна концентрація, спеціалізація, велика кількість економічних агентів, конкуренція і співробітництво, досягнення необхідної “критичної маси” у розмірі кластера, життєздатність кластерів, залученість до інноваційного процесу.*

Ключові слова: інновації, кластер, кластерний проект, розвиток підприємництва, інноваційна діяльність.

Gryshchenko I. V.,

Lecturer, Department of Humanitarian and Fundamental Disciplines, Vinnytsya Educational and Scientific Institute of Economics of Ternopil National Economic University, Vinnytsya

Bilecka N. V.,

Ph.D., Associate Professor, Head of the Department of Finances, Taxation and Entrepreneurship, Vinnytsya Institute of Clothing Design and Entrepreneurship, Vinnytsya

Klivenko L. M.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finances and Credit, Vinnytsya Educational and Scientific Institute of Economics of Ternopil National Economic University, Vinnytsya

Ciganchuk V. A.,

Lecturer, Vinnytsya College of Economics and Entrepreneurship of Ternopil National Economic University, Vinnytsya

ESTIMATION OF INNOVATIVE CLUSTER PROJECTS

Abstract. In the article the principles of the innovative enterprises activity are revealed with the aim to achieve and secure their sustainable competitive positions not only at the regional level, but also internationally. It is pointed on the importance of the state bodies activity at regional level that is aimed at enhancing innovation and support of its implementation by individual enterprises. The mentioned activity should be aimed at the

creation of network forms of business organization, which are the regional innovation clusters. The basic problems in the implementation of an effective cluster policy are specified. The basic characteristics of the cluster are pointed out, such as: geographic concentration, specialization, a large number of economic agents, competition and cooperation, achievement of the necessary "critical mass" of cluster size, viability of clusters, involvement in the innovative process.

Keywords: innovation, cluster, cluster project, entrepreneurship development, innovative activity.

Постановка проблеми. В умовах сучасної економіки конкурентоспроможність як регіону, так і окремого підприємства забезпечується через запровадження інноваційної діяльності в сучасних формах економічної інтеграції й партнерства.

Передовий світовий і вітчизняний досвід свідчить, що програми соціально-економічного розвитку підприємництва доцільно реалізовувати на основі механізму проектного управління інноваційною діяльністю. Даний підхід передбачає ініціацію інноваційних проектів органами влади, сприяння в їх виконанні, організацію взаємодії учасників інноваційних проектів із подальшою оцінкою результатів. При цьому найбільш прогресивною формою управління і запровадження інноваційних процесів є реалізація кластерних проектів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню сутності інновацій та інноваційної діяльності присвячені праці вчених: Р. Барнета, З. Беккера, Т. Візлера, З. Гошала, Р. Менша, Р. Мінцберга, Е. Менсфілда, Б. Санто, Б. Твісса, С. Фельдмана, Й. Шумпетера, В.П. Баранчєєва, С.Д. Бешельова, Ю.В. Вертакова, Г.Я. Гольдштейна, Л.М. Гохберга, В.А. Кабанова, Н.Ю. Круглова, Н.П. Масленникова, В.М. Мішина та ін.

Розвиток сучасних концепцій інноваційного розвитку на основі зміни технологічних укладів, організації кластерів і створення інноваційних систем висвітлено в працях Е. Дахмена, Д. Кетелса, Е. Лімера, М. Портера, А. Соліmano, Д. Сольє, С. Фельдмана, М. Енрайта та ряду інших вчених.

Постановка завдання. Незважаючи на великий обсяг наукових досліджень, присвячених огляду інноваційної діяльності, спостерігається недостатність розкриття питання оцінки ефективності кластерних проектів. Крім того, вимагають адаптації до сучасних умов інноваційного розвитку існуючі на сьогоднішній день підходи до оцінки економічної ефективності інноваційних проектів кластера, які відображали б специфіку взаємодії їх учасників і переваги, які вони отримуватимуть у рамках кластерного партнерства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація інноваційної діяльності підприємствами з метою досягнення і закріплення ними стійких конкурентних позицій не тільки на рівні регіону, але і на міжнародному рівні останнім часом забезпечується їх участю в різноманітних сітєвих структурах, що іменуються кластерами, економічний ефект від розвитку яких полягає в підвищенні продуктивності залучених до них учасників, зрос-

танні інноваційної активності й стимулюванні нової бізнес-освіти.

В зв'язку з цим діяльність органів влади на регіональному рівні, що спрямована на активізацію інноваційної діяльності й підтримку її реалізації окремими підприємствами, має бути спрямована ще на створення сітєвих форм організації підприємницької діяльності, якими є регіональні інноваційні кластери, оскільки в сучасних умовах саме вони здатні забезпечити довгострокову конкурентоспроможність і стійкий розвиток.

Проте на сучасному етапі економіки України спостерігаються суттєві проблеми у процесі реалізації ефективної кластерної політики, а саме:

- не створені механізми методичної, інформаційно-консультаційної й освітньої підтримки розвитку кластерів;

- відсутня необхідна координація діяльності органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, об'єднань підприємств щодо процесів реалізації кластерної політики;

- обмежений набір інструментів фінансової підтримки кластерних проектів із бюджетних джерел фінансування;

- існує складність і наявність істотних розбіжностей у визначенні критеріїв віднесення тієї або іншої системної сукупності учасників бізнес-процесів до поняття "кластер", а відповідно, і у вимірюванні ефективності їх впливу на економіку країни в цілому.

Кластер згідно з визначенням, запропонованим його родоначальником М. Портером, означає "сконцентровані за географічною ознакою групи взаємозв'язаних компаній, спеціалізованих постачальників послуг, фірм у відповідних галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій (наприклад, університетів, агентств по стандартизації, а також торгових об'єднань) в певних областях, що конкурують, але разом з тим, і ведучих спільну роботу" [1, с. 258].

Але в сучасній економічній літературі існує безліч визначень кластера, кожне з яких підкреслює той або інший аспект (пріоритет) його функціонування:

- як соціальне поняття "кластер" – один із способів самоорганізації підприємств для виживання в умовах жорсткої міжнародної конкуренції;

- в інноваційному процесі кластер можна розглядати як стійке територіально-галузеве партнерство, об'єднане спільною інноваційною програмою впровадження передових виробничих, інжинірингових і управлінських технологій з метою підвищення його конкурентоспроможності [2, с. 60].

Розгляд кластера з точки зору проектного підходу знаходить своє відображення в практичній

діяльності підприємств протягом останніх десятиліть, коли конкурентоспроможність високотехнологічних виробництв досягається винятково в рамках тісної взаємодії наукових, інфраструктурних, виробничих, фінансових і маркетингових організацій, що забезпечують даній вузькій спеціалізації високу ефективність виробництва на фоні мобільності оновлення виробничих можливостей і товарного асортименту.

У процесі розвитку кластерного підходу економічна сутність кластерних об'єднань змінювалася і збагачувалася. Так, на сьогоднішній день ми можемо виділити основні характеристики кластера:

- географічна концентрація (близьке розташування підприємств-виробників приваблює можливістю економити на швидкій виробничій взаємодії, обміні соціальним капіталом і процесах навчання персоналу);

- спеціалізація (кластери концентруються навколо певної сфери діяльності, до якої всі учасники підприємницької діяльності мають відношення);

- велика кількість економічних агентів (діяльність кластерів охоплює не тільки підприємства-виробники, що входять у них, але і громадські організації, академії, фінансових посередників, наукові інститути і т.д.);

- конкуренція і співробітництво (як основний вид взаємодії між підприємствами-виробниками - членами кластера);

- досягнення необхідної "критичної маси" у розмірі кластера (для досягнення ефектів позитивної внутрішньої динаміки і продуктивного розвитку);

- життєздатність кластерів (розраховані на довгостроковий перспективу);

- залученість до інноваційного процесу (підприємства-виробники і підприємства, що входять до складу кластера, зазвичай включені в процеси технологічних, продуктових, ринкових або організаційних інновацій).

Виходячи з найбільш поширеної класифікації інноваційних проектів, типовий кластерний проект можна охарактеризувати таким чином:

- по класу проекту – як мегапроект (цільова програма розвитку регіонів, галузей і інших об'єднань, що включає в свій склад ряд монопроектів (окремий проект різного типу, вигляду і масштабу) і мультипроектів (комплексний проект, що складається з ряду монопроектів і вимагає застосування багатопроєктного управління);

- за типом проекту – відповідно до основних сфер діяльності, в яких здійснюється проект: змішаний (оскільки в процесі свого функціонування для різних його учасників він може бути технічним, організаційним, економічним і соціальним проектом);

- по вигляду проекту – по характеру спеціалізації проекту: комбінований (оскільки він одночасно є і інвестиційним (тобто вимагає вкладення інвестицій), інноваційним (з метою розробки і застосування нових технологій, ноу-хау і інших нововведень систем, що забезпечують розвиток), науково-дослідним, а також інфраструктурним проектом);

- по тривалості проекту – за тривалістю періоду здійснення проекту: як правило, довгостроковий (більше 5 років);

- за масштабом проекту – відповідно до обсягів фінансування проекту, кількості учасників і ступеня впливу на навколишнє середовище: великий або середній [3, с. 47-48].

Більш детально основні характерні риси інноваційних кластерних проектів наведені нами у табл. 1.

Таблиця 1

Основні характерні риси інноваційних кластерних проектів

Класифікація	Характерні риси
Комбінований	Є одночасно інвестиційним, інноваційним і інфраструктурним проектом
Мегапроект	Являє собою конкретну цільову програму розвитку регіону, галузі, а також включає у себе цілий ряд монопроектів
Довготривалий	Має термін реалізації більше 5 років
Відкритий	Використовує зовнішні джерела винаходів і технологій для спільних розробок та реалізації результатів проектної діяльності
Сітьовий	Обумовлює діяльність багаточисельних учасників проекту, спрямовану на досягнення спільного результату

Вищенаведений огляд характерних рис, що притаманні інноваційним кластерним проектам, дозволяє нам виокремити найбільш їх суттєві риси, а саме:

- у цілях найбільш ефективного управління інноваційним кластерним проектом необхідно чітко визначити завдання створення кластера, окреслити повний склад реальних і потенційних учасників й принципи побудови основних міжфункціональних зв'язків його суб'єктів;

- ні територіальна близькість, ні взаємна орієнтація локальних ринків не є обов'язковими умовами для учасників кластера, що дозволяє створювати позитивні ефекти;

- виготовлення продукції або послуги як кінцевого результату в процесі функціонування кластера також не є основною класифікаційною ознакою, оскільки залежно від цілей створення кластер може бути орієнтований на самі функціональні зв'язки серед учасників, інфраструктуру кластерної мережі, створення вартості, на послугу, пов'язану з обслуговуванням тієї або іншої галузі і т.д.

Можна сказати, що інноваційні кластери формуються під конкретне цільове завдання або під певне коло завдань, вирішенням яких є послідовність або сукупність взаємопов'язаних між собою дій (бізнес-процесів), що протікають усередині організованої відкритої мережі від одного учасника до іншого, результатом якої є продукт або інше, що представляє цінність для зацікавлених сторін (регіону, виробників, споживачів, постачальників й інших учасників кластера).

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Інноваційний кластер може бути представлений як проект, орієнтований на досягнення будь-яких цілей інноваційного розвитку, здійснюваний у ході реалізації сукупності локальних інноваційних кластерних проектів, що, у свою чергу, є як формою участі окремих підприємств у кластері, так і формою здійснення й управління ними своєю інноваційною діяльністю, а також способом створення доданої вартості. Інноваційний кластер повинен розглядатися у вигляді довгострокового комбінованого інноваційного мегапроекту відкритого типу, що має мережевий характер, тобто виступати агрегованою сукупністю локальних інноваційно-інвестиційних проектів, реалізація яких забезпечує окремим учасникам економічні переваги від здійснення ними співпраці в рамках кластера й отримання права на державну підтримку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Портер М. Э. Конкуренция / М. Э. Портер; [пер. с англ.]. – М. : Вильямс, 2006. – 608 с.
2. Волкова Н. Н. Индустриальные кластеры США / Н. Н. Волкова, Т. В. Сахно // США - Канада. Экономика, политика, культура. – 2007. – №1. – С. 51-68.
3. Управление инновационными проектами / Методология управления инновационными проектами / [Т. В. Александрова, С. А. Голубев, О. В. Колосова и др.; под общ. ред. проф. И. Л. Туккеля]. – [2-е изд., перераб. и расш.]. – СПб. : СПбГТУ, 2012. – Ч. 1. – 100 с.
4. Инвестирование : учебник / В. М. Гринева, В. О. Коюда, Т. І. Лепейко, О. П. Коюда. – К. : Знание, 2008. – 452 с.
5. Колесов С. В. Інноваційно-інвестиційний потенціал підприємства: методологічні підходи до сутності та оцінки / С. В. Колесов, В. І. Кривда // Формування ринкових відносин в Україні : збірник наукових праць. – Вип. 5 (96). – Київ, 2009. – С. 103-110.
6. Йохна М. А. Экономика и организация инновационной деятельности / Йохна М. А., Стадник В. В. – К. : Издательский центр “Академия”, 2005. – 400 с.
7. Грищенко І. В. Теоретико-методологічні основи інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств / І. В. Грищенко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 1. – С. 142-145.
8. Гришко В. А. Дослідження впливу чинників, що зумовлюють вибір портфелю фінансово-інвестиційних стратегій підприємства / О. Ю. Ємельянов, В. А. Гришко, І. З. Крет // Математико-економіко-соціологічний вісник “Гріш і математика”. – №8. – Львів-Луцьк : Вид. Тараса Сороки, 2010. – С. 12-16.

REFERENCES

1. Porter, M. Je. (2006), *Konkurencija*, Vil'jams, M., 608 s.
2. Volkova, N. N. and Sahno, T. V. (2007), *Industrial'nye klasteri SShA, SShA - Kanada. Jekonomika, politika, kul'tura*, №1, s. 51-68.
3. Aleksandrova, T. V. Golubev, S. A. and Kolosova, O. V. i dr. (2012), *Upravlenie innovacionnymi proektami / Metodologija upravlenija innovacionnymi proektami*, Ch 1, 2 nd ed, SPbGTU, SPb, 100 s.
4. Grin'ova, V. M. Kojuda, V. O. Lepejko, T. I. and Kojuda, O. P. (2008), *Investirovanie*, Znanie, K., 452 s.
5. Kolesov, S. V. and Kry`vda, V. I. (2009), *Innovacijno-investy`cijny`j potencial pidpry`yemstva: metodologichni pidxody` do sutnosti ta ocinky`*, Formuvannya rynkovy`x vidnosy`n v Ukraini: zbirny`k naukovy`x pracz`, vy`p. 5 (96), Ky`yiv, s. 103-110.
6. Joxna M. A. and Stadny`k, V. V. (2005), *Ekonomy`ka y` organy`zacy`ya y`nnovacy`onnoj deyatel`nosti`*, Y`zdatel`sky`j centr “Akademy`ya”, K., 400 s.
7. Grishhenko, I. V. (2009), *Teorety`ko-metodologichni osnovy` investy`cijno-innovacijnoyi diyal`nosti pidpry`yemstv*, *Visny`k Xmel`ny`cz`kogo nacional`nogo universy`tetu*, # 1, s. 142-145.
8. Gry`shko, V. A. Yemel`yanov, O. Yu. and Kret, I. Z. (2010), *Doslidzhennya vply`vu chy`nny`kiv, shho zumovlyuyut` vy`bir portfelyu finansovo-investy`cijny`x strategij pidpry`yemstva*, *Matematy`ko-ekonomiko-sociologichny`j visny`k “Grish i matematy`ka”*, #8, Vy`d. Tarasa Soroky`, L`viv-Lucz`k, s. 12-16.